

DIRECTION OF THE SOCIAL CHANGE - PROGRESS AND REGRESSION

Abstract: This article reflects the direction of social change - progress and regression. It reflects the characteristics of the two processes and indicates the place of Bulgaria in them. The analysis shows that the social progress, with its inexorable move, inevitably swept away the old, the reactionary, the overwhelmed. Therefore, he is hated by the reactionaries, those whose existence is connected with the old social form to be destroyed. But nowadays there is no force that could stop the giant acceleration of human progress. The transition from capitalism to socialism is a general direction of public progress in our age.

Author information:

Veselina Ilieva

Lecturer, PhD

at Konstantin Preslavsky – University of Shumen

✉ v.ilieva@shu.bg

🌐 Bulgaria

Keywords:

social change, progress, regression

В предишни статии авторът показва какво представлява социалната промяна в нейните два основни вида – еволюция и революция. Как се проявяват трите ѝ форми – модернизация, социална хибридизация и социална конвергенция. В тази статия се показват двете посоки на социалната промяна – прогрес и регрес. Авторът фокусира върху това, че не всяка социална промяна е положителна – прогрес, а понякога тя има негативна форма – регрес.

Прогрес

Прогресът изразява движението на обществото от по-низша форма на развитие до по-висша и се извършва постъпателно напред, към по-добро ниво на развитие. Самата етимология на понятието се свързва с такова движение – от лат. ез. *progressus*, *движение напред, успех*. Негова противоположност е регреса [6].

Българският социолог СВЕТЛА КОЛЕВА дефинира прогреса като [3, с.349] „ понятие, съдържащо идеята за насоченост на общественото развитие от недостига към изобилието, от дивачеството към цивилизацията, от ирационалното към рационалното, от примитивността на човешкия труд към неговото техническо, технологично и информационно усъвършенстване, от несправедливост към справедливост, от насилие към свобода и т.н.“ Но по-нататък тя пише [3, с.350]: „Идеологическите спекулации с понятието „обществен прогрес“ и трудността точно да се идентифицират различните му измерения (напр. морален, естетически и пр.) насочват някои социолози и изследователи от др. социални науки към използване на понятието „обществено развитие“, още повече, че неговото съдържание е санкционирано на международно равнище. Според ООН обществено развитие е процес, при който в различни периоди, но в необратима форма, съвкупността от човешкия род приспособява новите средства на науката и технологията към собствените си цели.“

Социалният прогрес е световен исторически процес на преминаването на човешкото общество от примитивно състояние (дивачество) към цивилизовано състояние, основано на висши научно-технически, политико-правни, нравствено-културни достижения.

Идеята за това, че човечеството се развива по пътя на политически и социален прогрес се появява в епохата на Просвещението, което обхваща целия XVIII в. и се развива най-вече във

Франция, Германия и Англия. За първи път последователна теория за прогреса е изложена от абат СЕН ПИЕР в неговата книга „Бележки за непрекъснатия прогрес на всеобщия разум“ (1737). А по-късно идеите за прогреса се развиват от ФРАНСОА ВОЛТЕР, ШАРЛ МОНТЕСКЬО, АН ТЮРГО, ЖАН-АНТОАН КОНДОРСЕ и др.

Концепцията за прогреса се подлага на критика още от началото на XIX в. и началото на XX в. Например ТЕОДОР АДОРНО изразява съмнения в реалността на социалния прогрес. А ИГОР ШАФАРЕВИЧ критикува понятието „прогрес“ като термин, присъщ изключително на западната цивилизация.

По-късно, в рамките на Постмодернизма ЖАН БОДРИЙАР се придържа към апокалиптична гледна точка и вижда в развитието на съвременното общество само регрес, и откъсване от реалността. В същата перспектива МИШЕЛ ФУКО изразява мнение, че прогресът има само личностно измерение, представлява процес на саморазвитие на личността и се състои в създаване от своя живот на своеобразно произведение на изкуството, в преоткриване на лично ниво на висши ценности и изход в своето разбиране на света, зад пределите на господстващия дискурс (слово, разказ).

Съставките на прогреса са:

1. *Социалност* – той е процес на приближаване на обществото към свобода, равенство и справедливост;

2. *Материалност* – процес на развитие на материалното производство и система на социални отношения влияещи на удовлетвореността на материалните и духовните потребности, пълнота на разкриване личностния потенциал на хората;

3. *Духовност* – процес на личностното израстване: преход от материалните към нематериалните ценности или постматериализъм;

4. *Научност* – процес на непрекъснато, разширяващо и задълбочаващо се познание за окръжаващия свят, освобождаване от рамките на икономическата целесъобразност, усъвършенстване нормите и оценките на научната дейност.

Оценката на прогреса в съвременността се извършва по определени критерии:

Социалният компонент на прогреса се оценява според: демократичността на обществото, степента на реализацията на правата и свободите на гражданите; нивото на социалните равенства, степента на разрыв между доходите на най-богатите и най-бедните граждани; оценка за качеството на живот и др.

Материалният компонент на прогреса се изчислява според БВП (брутния вътрешен продукт), икономическия ръст и индексът на икономическа свобода и др.

Духовният компонент на прогреса се изчислява чрез индекса на толерантността и др.

Научният компонент на прогреса се изчислява на база въведените иновации в обществото.

В научните среди съществува мнение, че нивото на иновации е достигнало максимума си през втората половина на XX в. и до настоящия момент постепенно се снижава. Това може да се обясни с две възможни причини:

1. определени направления в науката и техниката не се развиват поради това, че са икономически неизгодни;

2. способността на хората да поглъщат знания приближава своя край и в резултат на това да се правят научни открития става все по-трудно.

Прогресът следва да се разглежда спрямо времето, в което протича. Например, в процеса на развитие на *homo sapiens* специфична роля за прогреса играят фиксацията и предаването на информация, което навежда на мисълта, че развитието на инфокомуникацията започва с появата на речта и писмеността до революционните информационни събития започнали от втората половина на XX в. Честотата, с която са протичали важните събития в развитието на инфокомуникацията значително се е отличавала в различните епохи. Отначало интервалите между такива събития са били десетки хиляди години, постепенно този път се свива до един век. Но в края на XX в. и началото на XXI в. научно-техническият прогрес в областта на инфокомуникацията достига висока скорост. Така съвременното поколение е принудено да

живее в реалити, където различни революционни трансформации протичат много пъти по протежение на неговия живот [6], [4], [5].

Разбирането за прогреса е сложно. Не случайно НИКЪЛАС АБЪРКРОМБИ, СТИВЪН ХИЛ и БРАЙЪН ТЪРНЪР пишат [1, с.255]: „ По-голяма част от социологията на XIX в. се базираше на прогреса, който за нея бе индустриализацията. Смяташе се, че технологичният напредък води до подобрене на материалното благополучие, което се изразява в по-добри здравни стандарти и по-голяма продължителност на живота. Индустриализацията бе свързана и с растежа на правата на гражданството, грамотността и образованието. С идването на масовите войни и тоталитарните правителства през XX в. социологията определено стана песимистична по отношение на вярата в прогресивната същност на промишленото общество. Общоприетите теории за прогреса не дават задоволителни отговори на три основни въпроса, касаещи обществените промени:

- 1/ Кои обществени групи имат полза от прогреса?
- 2/ Кой определя кое е прогресивно?
- 3/ Кой решава, че личните и обществените жертви могат да се пренебрегнат при дадено равнище на прогрес?“

Регрес

Наименованието на този процес идва от лат. ез.- *regressus* и означава *връщане, обратно движение*. Това е такъв тип обществено развитие, което представлява преход от по-високи форми към по-ниски, понижаване нивото на социалната организация, изменения към по-лошо. Очевидно е, че става въпрос за процес, обратен на прогреса [5].

В резултат на регресивното развитие се намалява наборът от полезни функции за системата; разпадат се съществуващите по-рано структури; намалява се числото на подсистемите, елементите и връзките обезпечаващи съществуването, устойчивостта и жизнеността на дадена система.

Процесите на регрес имат най-разнообразно конкретно съдържание. Например, регрес на системата може да настъпи в резултат на общия регрес на всички нейни елементи или в резултат на изтощението им. Така, едни елементи на системата могат да се развиват прогресивно, но по-голямата част от тях да се развиват регресивно, което води до регрес на цялата система.

Както показва анализът на историческия процес, развитието на обществата се характеризира с многопосочност. Такова развитие предполага прогресивни, регресивни и др. изменения. Определянето на главните тенденции на развитие е много сложна задача тъй като усложняването на определени структури на системата и усъвършенстването на функциите на техните елементи може да се придружава от обратни процеси в други структури на същата система, което отразява от своя страна диалектичката връзка между прогреса и регреса, изразени в категорията „единство на противоположностите“.

В съвременната епоха човечеството преживява сложни процеси от прогресивен и регресивен характер. От една страна някои страни извършиха рязък скок напред във всички сфери на обществения живот, но у други – например в Африка, Азия и Латинска Америка се наблюдават не прогресивни движения, а регресивни: не се развиват производителните сили, стотици хора живеят в мизерия, нямат свое информационно пространство. Освен това, не са решени глобални проблеми: екология, здравеопазване, демография и др. Не случайно е това, че в съвременното обществознание регресът намира все повече теоретици, занимаващи се с неговата проблематика.

Признаците на регрес в обществото са:

- влошаване качеството на живот на хората;
- упадък на икономиката, поява на кризисни явления;
- ръст на смъртността сред хората, снижаване на средното ниво на живот;
- влошаване на демографската ситуация, снижаване на раждаемостта;

- ръст на заболяванията сред хората, епидемии, голям процент на населението имащо хронически заболявания;

- упадък на нравствеността, образоваността, културата на обществото като цяло; решаване на въпросите със силови, декларативни методи и способности;

- съкращаване нивото на свободата в обществото, нейното насилствено потискане; отслабване на страната като цяло и в международен план [5], [7].

В България се наблюдава наличието на повечето от посочените регресивни тенденции. Според *Националната демографска стратегия 2012-2020*, например [3]: Намалва общият брой на населението на страната, като в сравнение с края на ХХ век, понастоящем населението е намалало с над 900 000 души. Това е в резултат не само на баланса между ражданията и умираанията, но и в следствие изселванията и заселванията от и в страната;

- през последните 15 години се наблюдава спад в раждаемостта сред всички етнически групи, но сред ромите и турското етническо малцинство все още има високи нива;

- намалява броят на останалите в България жени в родилна възраст, което предполага по-ниска раждаемост в следващи периоди от развитието на страната;

- държавата ни е на едно от първите места в ЕС по брой на извънбрачни раждания;

- в същото време е нараснала смъртността – обща, преждевременна и детска, което е обусловено от демографското остаряване на населението. Темповете на нарастване на смъртността сред градското население е по-високо от това на селското;

- средната продължителност на живота у нас е значително по-ниска от тази в ЕС; средната смъртност в страната се задържа над 50 000 случая годишно и на фона на демографската криза това число ще нараства;

- страната ни напускат и емигрират в други държави предимно млади хора, в чието образование държавата е инвестирала много; наблюдава се и засилен имиграционен поток към България, който годишно е над 6 000-8 000 души;

- населението на страната драстично остарява, което за по-малко от 20 г. ще доведе до съотношение между млади и стари в рамките на 67%; нарастването на възрастните хора – 60+ г. поставя пред сериозни предизвикателства социално-осигурителната система и системата на здравеопазването;

- над 150 села в България са обезлюдени и „закрити“

- повишава се безработицата и равнището на доходите изостава в сравнение с останалите европейски страни; най-много са засегнати от тези тенденции младите хора;

- нараства неграмотността и отпадането на деца от училище; ниските доходи са пречка за семействата да осигурят не само образованието, но и здравеопазването на децата си и т.н.

Като цяло визираната стратегия посочва пътища за преодоляване на регресивните тенденции и поставянето на България в коловозите на прогреса.

Заключение:

Прогресът в обществото не е и не може да бъде права линия. Той не изключва зигзагите, обиколните пътища, временните отклонения и връщания назад. Неизбежността на тези отклонения произтича от това, че прогресът в обществото се осъществява в хода на борбата между силите на прогреса и силите на регреса, между новото и старото. Често при дадено стечение на обстоятелствата старото надделява и нанася временни удари на прогреса. Разгромът на армиите на Спартак, печалният край на Ивайло в България и на селските въстания в Русия, Германия, Англия, Китай, гибелта на Унгарската съветска република през 1919 г., поражението на Септемврийското антифашистко въстание в България през 1923 г. и пр. са все жестоки доказателства за трудния път на прогреса.

Общественият прогрес със своя неумолим ход неизбежно помита старото, реакционното, отживялото. Затова той е ненавиждан от реакционерите, от онези, чието съществуване е свързано с подлежащата на унищожаване стара социална форма.

Но в наши дни няма сила, която би могла да спре гигантското ускорение на прогреса на човечеството. Преходът от капитализма към социализма е генерална насока на обществения прогрес в нашата епоха.

References:

1. **Abarkrombi, n., Hil, St., Tarnar, B. S.,** Svetoven rechnik po sotsiologia, izd. „Delfin pres“, Burgas, 1993
2. **Koleva, S.,** Obshtestven progres, V: Entsiklopedichen rechnik po sotsiologia, BAN, pod obshtoto rakovodstvo i redaktsia na chl. kor. prof. d-r Stoyan Mihaylov, Sofia, 1996
3. Natsionalna strategia za demografsko razvitie na Bulgaria 2006-2020, file:///C:/Users/user/Desktop/STRATEGY-%20FINAL.pdf
4. **Nisbet R.,** Progress: istoria idei, Moskva, 2007
5. **Bury, J. B.,** The Idea of Progress: An Inquiry into Its Origin and Growth, 1920
6. **Sklair, L.,** The Sociology of Progress, Taylor&Francis e-Library, 2005
7. **Vago, S.,** Social Change, Pearson Prentice Hall, 2003